

ЮЩИК О. І.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права і криміналістики
(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича)

УДК 343.8

ДОСУДОВА ДОПОВІДЬ: СУТНІСТЬ, ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ

У статті аналізуються сутність та зміст досудової доповіді, значення вказаного документа для призначення покарання. Досліджуються питання впливу соціально-психологічної характеристики особи на вибір міри кримінальної відповідальності з метою її перевиховання та попередження вчинення нових злочинів.

Ключові слова: досудова доповідь, призначення покарання, соціально-психологічна характеристика особи, орган пробації, суд.

В статье анализируются сущность и содержание досудебного доклада, значение указанного документа для назначения наказания. Исследуются вопросы влияния социально-психологической характеристики лица на выбор меры уголовной ответственности с целью ее перевоспитания и предупреждения совершения новых преступлений.

Ключевые слова: досудебный доклад, назначение наказания, социально-психологическая характеристика лица, орган пробацции, суд.

The article analyzes the essence and content of the pre-trial report, the significance of this document for appointment of punishment. The specifics and significance of such report are determine. The questions of the influence of the socio-psychological characteristics of a person on the choice of the measure of criminal responsibility with the purpose of its re-education and prevention of the commission of new crimes are studied.

Key words: pre-trial report, appointment of punishment, socio-psychological characteristics of a person, agency of probation, court.

Вступ. У разі визначення справедливого покарання особі, яка вчинила злочин, суд має керуватись як загальними засадами призначення покарання, так і основними принципами права. Одним із таких є принцип індивідуалізації покарання. Останній проявляється в урахуванні особистості обвинуваченого й обставин, що пом'якшують або обтяжують його покарання. Вивчення соціально-психологічних характеристик особистості під час розгляду кримінального провадження відіграє особливу роль у призначенні необхідного і достатнього для виправлення особи покарання [1, с. 85–88].

Нині Законом України «Про пробацію» від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII передбачено три види пробації: досудова, наглядова та пенітенціарна. Кожна з них має свою мету та функції і покликана забезпечити безпеку суспільства шляхом виправлення засуджених, запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень. Досудова пробація, у свою чергу, спрямована на забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його

відповідальності [2]. Але виникає необхідність з'ясування процесуальної ролі досудової доповіді та її впливу на призначення покарання, звільнення особи від кримінального відповідальності та застосування інших заходів кримінально-правового впливу.

Проблеми пробації в Україні та окремі аспекти досудової доповіді були предметом дослідження таких науковців: О.В. Беци, О.І. Богатирьової, Т. Денисової, О. Єні, Л. Матіск, М.В. Палія, Т.Г. Ткача, О.Г. Шило, Д.В. Ягунова тощо. Але необхідно зазначити, що в їхніх наукових працях знайшли відображення питання дослідження досудової доповіді у сфері кримінального процесуального та кримінально-виконавчого права. Водночас недостатнім є дослідження кримінально-правового значення та ролі досудової доповіді у разі прийняття рішення судом стосовно обвинуваченого (підсудного) та його кримінальної відповідальності і покарання.

Постановка завдання. Метою статті є на підставі аналізу поняття та змісту досудової доповіді, з'ясування її порядку складання, визначити основні функції та призначення в кримінальному провадженні, відповідно, виявити проблеми запровадження інституту досудової доповіді в Україні та виробити пропозиції щодо їх вирішення.

Результати дослідження. На особливу увагу при визначенні міри покарання та її доцільності заслуговує особа, яка вчинила злочинне діяння. Відповідно до мети покарання, яка регламентується нормою Кримінального кодексу України (ч. 2 ст. 50) [3], покарання має спрямовуватись не лише на кару за вчинений злочин, але і на виправлення засудженого й попередження вчинення нових злочинів. Правильно вибрана міра покарання сприятиме досягненню зазначених цілей.

Основним завданням суду є здійснення правосуддя на засадах верховенства права, забезпечення кожному право на справедливий суд, що чітко передбачено в ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [4]. На це звертає увагу і практика Європейського суду з прав людини, відповідно до п. 1. ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. встановлено, що кожна людина у разі визначення її громадянських прав і обов'язків або висунення проти неї будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним за законом [5].

На думку В.В. Городенка, сучасні концепції справедливості є джерелом ідей визначення й захисту прав людини, верховенства права, а також вирішення суспільних конфліктів у формі спеціальних процедур, визначених законом. Ця функція покладена на судову владу як арбітра, що розглядає й вирішує юридично значущі справи [6, с. 20–23]. Тому суд, ухвалюючи рішення в кожному кримінальному провадженні, має з'ясувати усі обставини справи, провести ретельне дослідження доказів, заслухати доводи та покази, а також обов'язково врахувати фактори, що стосуються особи винного. Саме досудова доповідь має містити необхідну інформацію, яка б забезпечувала суд соціально-психологічною характеристикою особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння.

Відповідно до Закону України «Про пробацію», орган пробації наділений певними обов'язками у разі складення досудової доповіді, забезпечити суд інформацією, що характеризує обвинувачених, із метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності. Саме ця функція вказує, що нині орган пробації має сприяти здійсненню справедливого та об'єктивного правосуддя в Україні. Повнота зібраної інформації, що стосується особи обвинуваченого, має вплинути на рішення суду, що, у свою чергу, дасть змогу запобігти вчиненню нових злочинів із боку обвинуваченого, а також забезпечити безпеку суспільства шляхом виправлення особи, яка вчинила злочин, навіть без застосування кримінального покарання.

Згідно з Рекомендацією CM/Rec (2010)1 Комітету міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробації (прийнята Комітетом міністрів 20 січня 2010 р. на 105-му засіданні заступників міністрів), визначено, що мета пробації – робити внесок до справедливого карного правосуддя, а також забезпечення безпеки суспільства шляхом попередження і скорочення злочинності [7]. Однією з функцій служби пробації відповідно

до вказаних Рекомендацій є доповідь суду (ч. IV п. 42-46 Додатку до Рекомендацій СМ/Рес (2010)¹). Відповідно, національним правовим системам служби пробації надається повноваження на складання доповіді суду у справі обвинуваченого в скоєнні злочину, щоб допомогти суду, за можливості прийняти рішення про те, чи варто визнати його винним, яким є покарання або міра відповідальності за скоєне. У такому разі служба пробації має підтримувати регулярні контакти з суддівським корпусом із приводу того, як може бути використано цей документ.

Як бачимо, ці Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи передбачають запровадження в національних правових системах інституту досудової доповіді. Саме її підготовка сприятиме взаємодії між судовою гілкою влади та органом пробації. Останній зобов'язаний забезпечити підготовку досудової доповіді, яка має ґрунтуватись на достовірній інформації і, за можливості, підтверджуватись і оновлюватись у процесі слідства і судового розгляду. Така доповідь сприятиме прийняттю судом рішення щодо обвинуваченого більш прозоро, об'єктивно, враховуючи особу винного, його життєві проблеми, мотиви вчиненого злочинного діяння, ризики повторного вчинення злочину і, зрештою, визначитись з остаточним ухваленням справедливого, індивідуалізованого рішення.

Нині національне законодавство втілило Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи, прийнявши норми у Законі України «Про пробацію», що стосуються досудової пробації. Це один із видів пробації, який спрямований на співпрацю між судом та органом пробації на стадії судового розгляду. Саме ця взаємодія відбувається на підставі складення досудової доповіді, яка має містити інформацію про обвинуваченого, а саме соціально-психологічну характеристику, яка б сприяла прийняттю рішення судом про міру його відповідальності.

Хоча існує думка, що досудова доповідь, складена представником персоналу органу пробації, може значно допомогти і прокурору у підготовці своєї промови, викладенні характеристики обвинуваченого, підготовці аргументації щодо запропонованої міри покарання, а надалі в разі оскарження судового рішення – і при складенні апеляційної чи касаційної скарги [8, с. 42–50]. Але необхідно погодитись із зазначеними аргументами Т.П. Ткача, що доповідь має висловлювати незалежну та неупереджену думку працівника служби пробації стосовно особи правопорушника та вчиненого ним злочину і не бути частиною обвинувачення або благанням правопорушника до пом'якшення покарання [9, с. 56–65]. Оскільки норми кримінального процесуального законодавства передбачають, що досудова доповідь не може слугувати доказом винуватості особи, незалежно від того, яку інформацію надав обвинувачений (наприклад, щире каяття, надання інформації про вчинення або причетність до інших злочинних діянь).

Серед науковців побутує різне трактування поняття та змісту досудової доповіді. Наприклад, О.І. Богатирьова вважає, що досудова доповідь – конфіденційна, формалізована інформація, що характеризує обвинуваченого (підсудного) та підготовлена з метою надання рекомендацій суду щодо застосування до винної особи належного кримінально-правового заходу [10, с. 141–152].

На думку Л.І. Олефір, досудова доповідь – це письмова інформація для суду, яка характеризує особу, щодо якої до суду направлено обвинувальний акт, та містить обґрунтований висновок про ризик вчинення цієї особою повторного злочину і можливість виправлення цієї особи без позбавлення або обмеження волі [11, с. 34–36].

Враховуючи різні бачення щодо поняття досудової доповіді, вважаємо, що досудова доповідь – це сукупність повної та об'єктивної інформації про обвинуваченого (підсудного), яка є необхідною для винесення справедливого, законного, індивідуалізованого, відповідного до вчиненого суспільно небезпечного діяння процесуального рішення суду.

Кримінально процесуальне законодавство регламентує порядок складення досудової доповіді (ст. 314-1 КПК України) [12]. Варто зазначити, що необхідно враховувати вікові особливості обвинуваченого, оскільки існує окрема процедура складення досудової доповіді

щодо обвинуваченого у віці від 14 до 18 років. Щодо повнолітньої особи, то досудова доповідь може складатись стосовно обвинуваченого, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Стосовно неповнолітніх, незалежно від тяжкості вчиненого злочину, суд вирішує питання і постановляє ухвалу про підготовку досудової доповіді. Вважаємо, що є правильним виведення окремої процедури складення досудової доповіді щодо неповнолітньої особи, оскільки ця категорія осіб потребує більш ретельного вивчення соціально-психологічної характеристики особистості і здебільшого надання можливості виправлення без застосування покарання, пов'язаного з ізоляцією особи.

Важливим і, на нашу думку, правильним аспектом є те, що ініціатива складення досудової доповіді може виходити не лише від суду, але і за клопотанням обвинуваченого, його захисника чи законного представника, чи за клопотанням прокурора. Саме ця норма забезпечує гарантування особі права на справедливе, неупереджене, яке відповідає основним принципам призначення покарання рішенням суду.

Крім процесуальних аспектів процедури складання досудової доповіді, вагомим є визначення структури, змістовного наповнення та її обсягу. Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про пробацію», досудова доповідь має містити соціально-психологічну характеристику, оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення та висновок про можливість позбавлення волі на певний строк. Механізм складання та подачу до суду персоналом органу пробачії досудової доповіді регламентовано Наказом Міністерства юстиції України від 27 січня 2017 р. № 200/5 в «Порядку складення досудової доповіді». Саме у вказаному Порядку детально розписано, на що варто звернути увагу при описі соціально-психологічної характеристики обвинуваченого [13].

Як ми знаємо, під час призначення покарання або звільнення від кримінальної відповідальності чи відбування покарання суд має керуватися такою Загальною засадою призначення покарання, передбаченою в ст. 65 КК України: врахування ступеня тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Саме обставини, що характеризують особу обвинуваченого якнайповніше, можуть бути зібрані персоналом органу пробачії і відображені в досудовій доповіді. Серед джерел досудової доповіді, що становить інформацію про обвинуваченого, є: бесіди з обвинуваченим, членами родини, сусідами, друзями, колегами, характеристики з місця роботи або навчання, довідки з органів державної влади, місцевого самоуправління, підприємств, установ, організацій, службових осіб та інших матеріалів, які можуть містити необхідну інформацію.

Саме соціально-психологічна характеристика має містити інформацію про особистість обвинуваченого та умови його життя. До переліку факторів, які становлять соціально-психологічну характеристику, належать:

- історія правопорушень (попередні судимості; вік на час першого притягнення до кримінальної відповідальності, повторність, сукупність, рецидив злочинів);
- час, який минув із моменту винесення попереднього судового рішення, яким особу було засуджено, звільнено від покарання чи кримінальної відповідальності за nereабілітуючими обставинами; час, який особа в сукупності провела в установах виконання покарань;
- форма вини за обвинуваченням; категорія злочину за обвинуваченням; наявність обставин, які обтяжують покарання за обвинуваченням (за винятком повторності та рецидиву злочинів);
- короткий зміст (обставини, мотиви) правопорушення за обвинуваченням, ставлення обвинуваченого до правопорушення; умови життєдіяльності та розвитку (житло, освіта, робота, матеріальне становище);
- особистісні характеристики (контроль над поведінкою та мисленням, психічний стан, зловживання алкоголем, наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами);

- соціальне оточення (стосунки у суспільстві, з рідними та близькими); ставлення до правопорушень; мотивація до зміни способу життя (поведінки, переконань);
- фактори, які підвищують ризик вчинення кримінального правопорушення, враховуючи його криміногенні потреби;
- наявність в обвинуваченого мотивації до позитивних змін (у тому числі з урахуванням бажання обвинуваченого брати участь у підготовці досудової доповіді).

Відповідно, суд має враховувати зазначені характеристики у досудовій доповіді під час винесення рішення за цим кримінальним провадженням. Хоча досудова доповідь має рекомендаційний характер, на нашу думку, суд має враховувати усі вказані обставини, які будуть пом'якшувати або поліпшувати становище обвинуваченого. Відповідно, це дасть змогу зменшити розмір покарання, застосувати звільнення від покарання або інші заходи кримінально-правового впливу. Саме врахування пом'якшуючих обставин у разі призначення покарання відповідає принципам гуманізму та економії кримінальної репресії в кримінальному праві.

Для складення судової доповіді мають значення строки, які відводяться персоналу органу пробачії. Мають місце випадки, коли строк, який надається для складення досудової доповіді, є занадто коротким, що унеможлиблює збирання усієї інформації, що стосується обвинуваченого. Наприклад, Ухвалою Піщанського районного суду Вінницької області № 142/678/78 встановлено строк для пред'явлення досудової доповіді – 9 днів, із них тільки 5 робочих [14]. Вважаємо, що за такий період не можна повно та всебічно зібрати інформацію про обвинуваченого, оцінити ризик вчинення повторного кримінального правопорушення та зробити висновок про можливість виправлення без позбавлення або обмеження волі на певний строк з урахуванням доступних програм та послуг, за умови реалізації яких можна досягти належної поведінки без застосування покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства.

Висновки. Досудова доповідь є інструментарієм, що містить важливу інформацію про обвинуваченого (підсудного). Завдяки інформації про соціально-психологічну характеристику суд зможе об'єктивно, справедливо, гуманно та на підставі принципу індивідуалізації покарання обрати необхідну і достатню міру кримінальної відповідальності з метою перевиховання особи, а також попередження вчинення нових злочинів. Тому персоналу органу пробачії необхідно відповідально поставитись до збору інформації про особу і складення досудової доповіді, оскільки це може вплинути на процесуальне рішення суду, а відповідно, і на долю людини.

Список використаних джерел:

1. Ющик О.І. Індивідуалізація покарання як кримінально-правовий принцип. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Вип. 27. Том 3. 2014. С. 85–88.
2. Про пробачію: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 160-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/160-19>.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. із змінами і доповненнями. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/662-15>.
4. Про судостій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.help/law/1402-VIII/nopagination>.
5. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. ETS № 005. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU50K02U.html.
6. Городовенко В.В. Принцип справедливості судової влади: загальнотеоретичні аспекти. Адвокат. 2012. №2 (137). С. 20–24.
7. Рекомендація CM/Rec(2010)1 Комітету Міністрів державам-членам про Правила Ради Європи про пробачії. URL: [http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec\(2010\)1_Ukrainian.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/prisons/Rec(2010)1_Ukrainian.pdf).

8. Єні О. Досудова доповідь у судовому кримінальному провадженні / О. Єні, Л. Матіск. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2017. № 2(14). С. 42–50.
9. Ткач Т.П. Досудова доповідь служби пробації: поняття, необхідність, функції. Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. 2014. № 1. С. 56–65.
10. Богатирьова О.І. Дослідження особистості (досудова доповідь) як одна із функцій служби пробації. Право та управління. 2012. № 2. С. 141–152.
11. Олефір Л.І. Досудова доповідь як складовий елемент соціально-правового дослідження правопорушника. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. Випуск 1. Том 4. 2015. С. 34–36.
12. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1207-18/paran117#n117>.
13. Порядок складення досудової доповіді, затверджений наказом Міністерства юстиції України 27 січня 2017 р. № 200/5. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE29989.html.
14. Ухвала Піщанського районного суду Вінницької області № 142/678/78. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70203928>.

